

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

БАЛАНДІН Дмитро Павлович

УДК 351.86:339.54:623

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ТОВАРАМИ
ВІЙСЬКОВОГО ТА ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків – 2026

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Класичному приватному університеті.

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
ДАЦІЙ Надія Василівна,
Поліський національний університет, професор
кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності
та публічного управління.

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, старший
дослідник
ПАЛЮХ Віктор Валентинович,
Національний університет цивільного захисту
України, начальник науково-дослідної лабораторії
з дослідження проблем управління у сфері цивільного
захисту.

доктор наук з державного управління, старший
дослідник

МОРОЗ Світлана Анатоліївна,
Військовий інститут танкових військ Національного
технічного університету «Харківський політехнічний
інститут», провідний науковий співробітник науково-
методичного відділу забезпечення якості освітньої
діяльності та вищої освіти.

Захист відбудеться «25» вересня 2026 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.062.09 Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» за адресою: 61070, м. Харків, вул. Вадима Манька, 17.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» за адресою: 61070, м. Харків, вул. Вадима Манька, 17.

Автореферат розісланий «25» серпня 2026 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Надія КАРПЕКО

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах повномасштабної збройної агресії проти України, кардинальної зміни глобальної архітектури безпеки та безпрецедентного санкційного тиску на державу-агресора оборонно-промисловий комплекс перетворився на один із ключових чинників національної стійкості, суверенітету та технологічної незалежності держави. За таких умов особливої гостроти набуває проблема ефективності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення, яке має одночасно забезпечувати оперативне задоволення потреб Сил оборони, стимулювати інноваційний розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу та гарантувати дотримання міжнародних режимів експортного контролю, нерозповсюдження і санкційної політики.

Сучасний світовий ринок озброєнь характеризується високою концентрацією виробництва, політичною детермінованістю рішень про міжнародні передачі, тривалими життєвими циклами продукції та стратегічною залежністю імпортера від постачальника. Паралельно швидко зростає значення товарів подвійного використання, програмного забезпечення, хмарних сервісів, цифрових алгоритмів, безпілотних систем та інших технологій, передача яких дедалі частіше відбувається у нематеріальній формі. Це ускладнює традиційні процедури ідентифікації та контролю, вимагає переходу від переважно бюрократично-дозвільної моделі до ризик-орієнтованого моніторингу ланцюгів постачання та кінцевого використання.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці зарубіжних учених Ч. Андертона, Дж. Р. Картера, К. Хартлі, П. Левіна, Р. Сміта, М. Гарсія-Алонсо, Д. Кінселли, П. Тернера, Я. ван Лісхаута та Р. Бірса, у яких розкрито економіку конфліктів, особливості оборонної політики, міжнародної торгівлі зброєю, глобалізації експортного контролю та мережових взаємозв'язків на світовому ринку озброєнь. Вагомий внесок у дослідження трансформації оборонно-промислового комплексу України, військово-технічного співробітництва й державного регулювання у сфері оборони зробили В. П. Горбулін, В.В. Бадрак, О. В. Григоренко, О. В. Савченко, Г. В. Шелест, Ю. П. Бойко та інші науковці.

Потреба в трансформації механізмів державного регулювання посилюється тим, що сучасна оборонна продукція дедалі частіше створюється на стику цивільних і військових технологій. Це потребує не ізольованого контролю окремої поставки, а узгодженої державної політики щодо інновацій, міжнародної кооперації, захисту технологій та відповідальності суб'єктів міжнародних передач.

Значний науковий доробок у дослідження теоретичних і методичних підходів економічної дипломатії, зовнішньоекономічної політики та експортного контролю внесли Б. І. Гуменюк, Н. В. Дацій, В. В. Копійка, О.І. Шнирков, М. П. Макаренко, В. П. Макаренко, С. А. Мороз, В. В. Палюх,

В. Р. Сіденко, Д. І. Кулеба, В. К. Грищук, Н. М. Лисиця, М. О. Поляков, О.В. Кравченко, Є. П. Макаренко, В. М. Кушнір та О. С. Кудрявцев.

Разом з тим, незважаючи на значну кількість наукових праць з проблем розвитку оборонно-промислового комплексу та регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в умовах воєнного стану, інтенсифікації глобальних безпекових викликів, прискореної цифровізації та появи принципово нових форм передачі технологій (нематеріальний трансфер, хмарні сервіси, 3D-друк), вирішення потребують наукові проблеми, пов'язані з обґрунтуванням наукових підходів до державного регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення, удосконаленням організаційно-інституційного механізму регулювання діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в оборонно-промисловому комплексі, адаптацією інструментів економічної дипломатії та експортного контролю до умов «аварійної» трансформації світоустрою, а також формуванням ефективних моделей взаємодії держави та бізнесу у сфері трансферу технологій подвійного використання. Саме ця невирішена частина наукової проблеми визначила логіку дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота здійснена в межах науково-дослідної теми Класичного приватного університету «Формування ефективних механізмів управління в публічній сфері в умовах суспільної нестабільності» (ДР №0124U000811). Роль автора полягає в удосконаленні нормативно-правових, економічних та організаційних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення в умовах глобальних викликів.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних підходів, удосконалення методичного інструментарію та розробка науково-практичних рекомендацій щодо трансформації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення в умовах глобальних викликів.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- обґрунтувати теоретичні підходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) у сфері міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення;
- систематизувати етапи еволюції державного регулювання ЗЕД підприємств оборонно-промислового комплексу (ОПК);
- узагальнити зміст та практику використання інструментів державного регулювання ЗЕД у сфері обігу товарів військового та подвійного призначення з урахуванням міжнародних режимів;
- удосконалити організаційно-інституційний механізм регулювання діяльності суб'єктів ЗЕД у сфері ОПК;
- обґрунтувати інвестиційне супроводження економічної дипломатії

в умовах трансформації світоустрою;

- розвинути модель державного експортного контролю на принципах стратегічної адаптивності;
- визначити напрями адаптації державного регулювання міжнародних передач до умов воєнного стану та санкційних режимів.

Об'єктом дослідження є державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення.

Предметом дослідження є механізми державного регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення.

Методи дослідження. Теоретичною базою дослідження стали праці українських і зарубіжних учених у сфері державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, економічної дипломатії та експортного контролю, а також законодавчі й нормативно-правові акти, що встановлюють правові та організаційні вимоги до зовнішньоекономічної діяльності у сфері обігу товарів військового та подвійного призначення. Для обґрунтування теоретичних підходів державного регулювання використано синтез, наукову абстракцію та аналітичне узагальнення. Порівняльні й статистичні процедури у поєднанні з логічним групуванням застосовано для дослідження еволюції державного регулювання ЗЕД підприємств ОПК. Системно-структурний підхід забезпечив адаптацію інструментарію міжнародних режимів. Структурну декомпозицію застосовано для вдосконалення організаційно-інституційного механізму. Економіко-математичне моделювання використано для обґрунтування інвестиційного супроводження економічної дипломатії. Кореляційні, регресійні та дискримінантні процедури дали змогу розвинути модель державного експортного контролю. Конфігураційний підхід у поєднанні із системним баченням застосовано для побудови адаптивної моделі державного регулювання в умовах воєнного стану.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України, матеріали Міністерства оборони України, Міністерства економіки України, Міністерства закордонних справ України, Державної служби експортного контролю України, Державної служби статистики України, а також аналітичні огляди й бази даних SIPRI, IISS, COT, Європейського Союзу та НАТО.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання розвитку теоретичних підходів і методичного інструментарію та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо трансформації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення в умовах глобальних викликів.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

- запропоновано науковий підхід до державного регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення,

сформований через синтез кейнсіанської моделі стимулювання оборонного виробництва та мальтузіанського трактування ресурсних обмежень, що дозволяє поєднати безпекову функцію публічної влади з економічною оптимізацією бюджетних витрат завдяки ефекту масштабу в експорті й врахувати інформаційну асиметрію як чинник ціноутворення, залежності імпортерів та вибору параметрів ризик-орієнтованого нагляду за ланцюгами постачання;

удосконалено:

- методичне обґрунтування еволюції державного регулювання ЗЕД підприємств ОПК через авторську періодизацію, що послідовно охоплює стадії стихійного виживання і реалізації надлишкового майна, централізованої консолідації та імпортозаміщення, інноваційної інтеграції у глобальні безпекові ланцюги постачання, при цьому специфіка запропонованого результату полягає у розкритті зміни ролі публічної влади від контролера-монополіста до стратегічного модератора, координатора та партнера приватного сектору у відкритій екосистемі;

- організаційно-інституційний механізм регулювання діяльності суб'єктів ЗЕД у сфері ОПК на основі моделі «відкритої оборонної інноваційної екосистеми», що поєднує кластерну взаємодію Brave1, залучення приватного Military-Tech сектору, спільні підприємства з партнерами держав-членів НАТО, наукові установи та військових користувачів, а відмінною рисою запропонованої конструкції є перехід від жорсткої вертикальної координації до мережевого формату з диференціацією процедур за рівнем безпекового ризику;

- стратегічні механізми цифровізації та модернізації системи державного експортного контролю шляхом упровадження динамічної моделі інтелектуального моніторингу, автоматизованої ідентифікації товарів подвійного призначення, алгоритмічної перевірки кінцевих споживачів і захищеного інформаційного контуру для невідчутних передач, причому наукове припущення забезпечено переходом від фрагментарного оцифрування дозвільних операцій до цілісного ризик-орієнтованого середовища з простежуваністю рішень та міжвідомчим обміном даними;

дістали подальшого розвитку:

- наукові підходи до державного регулювання ЗЕД у сфері обігу товарів військового та подвійного призначення через адаптацію інструментарію Договору про торгівлю зброєю, Вассенаарської домовленості та сервісних моделей підтримки експорту, поєднаних з моніторингом кінцевого використання, новий зміст запропонованого рішення полягає у синхронізації безпекових обмежень з інституційним супроводом легальних операцій, що дозволяє полегшувати вихід виробників на зовнішні ринки та мінімізувати ризики несанкціонованого повторного вивезення;

- підхід до інвестиційного супроводження економічної дипломатії, який охоплює поєднання цифрового та політико-дипломатичного просування, диверсифікацію інструментів страхового й інформаційного захисту, участь ділових рад, торгово-промислових палат і діаспори та формування стратегічних партнерств, розвиток авторського бачення полягає у переорієнтації публічної

підтримки з простого припливу капіталу на локалізацію критичних виробництв, збереження компетенцій і посилення технологічного суверенітету у сфері оборони;

- механізми адаптації державного регулювання міжнародних передач до умов воєнного стану та санкційних режимів через асиметричне поєднання спрощених процедур для критично необхідного оборонного імпорту, посиленого нагляду щодо ризикових юрисдикцій і суб'єктів, транскордонної виробничої кооперації, трансферу технологій та спільного випуску продукції, особливістю запропонованої моделі є диференціація інтенсивності адміністративного впливу відповідно до характеру операції, походження учасників і загроз національній безпеці;

Практичне значення одержаних результатів. Основні ідеї, положення та рекомендації дисертації доведено до рівня, придатного для використання органами державної влади, підприємствами оборонно-промислового комплексу, науковими установами та суб'єктами міжнародної технологічної кооперації.

Результати наукових досліджень взято до уваги та доведено до відома народних депутатів України – членів Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки (лист від 20.05.2026 № 04-22/13-2026/116861). Інститутом кліматично орієнтованого сільського господарства Національної академії аграрних наук України (ІКОСГ НААН) впроваджено динамічну модель інтелектуального моніторингу цифровізації системи державного експортного контролю при проведенні польових досліджень з використанням безпілотних літальних апаратів та сенсорних систем, із забезпеченням їх ідентифікації як товарів подвійного призначення та контролем за нематеріальною передачею технологій (акт впровадження ІКОСГ НААН 2026 р.). MISTA Sp. z o.o. (Республіка Польща) враховано пропозиції щодо цифровізації аналітичних процедур, застосування ризик-орієнтованих підходів при оцінці міжнародної технологічної кооперації та вдосконалення механізмів контролю за міжнародною передачею технологій у діяльності компанії (довідка від 12.05.2026 № 430). Центральним науково-дослідним інститутом озброєння та військової техніки Збройних Сил України прийнято до впровадження наукові підходи до трансформації військово-технічного співробітництва та моделей міжнародної виробничої кооперації (спільне виробництво, спільні підприємства) з державами - членами НАТО та Європейського Союзу - у контексті аналізу досліджень з питань військово-технічного співробітництва (довідка 220/59/ВихЗВГ/54 від 05.06.2026 р.). Державною службою експортного контролю України в частині розвитку ризик-орієнтованих підходів, цифровізації контрольних і дозвільних процедур, посилення контролю за кінцевим використанням товарів, а також урахування сучасних викликів, пов'язаних із невідчутними передачами товарів (технологій, програмного забезпечення, технічних даних та інших чутливих об'єктів міжнародних передач) (довідка № 4450/42-26 від 04.06.2026 р.). Міністерством економіки, докільля та сільського господарства України у частині державного експортного контролю взяті до впровадження підходи, зокрема щодо переходу до більш комплексної ризик-

орієнтованої системи контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання, цифровізації дозвільних процедур, посилення контролю за кінцевим використанням товарів (довідка № 2721-12/55028-07 від 15.06.2026 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні рекомендації, висновки та пропозиції, які отримані в ході проведення досліджень, розроблено здобувачем самостійно та викладено в особисто опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційного дослідження були представлені та обговорені на міжнародних науково-практичних конференціях: «Міждисциплінарні дослідження в галузі науки, інновацій та суспільного розвитку» (Прага, Чехія, 2026), «Global Scientific Horizons 2026: International Conference on Research, Innovation and Interdisciplinary Development» (Прага, Чехія, 2026), «Global Educational Trends: Integration of Science and Practice» (Нью-Йорк, США, 2026).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 8 авторських наукових працях загальним обсягом 3,05 обл.-вид. арк., у тому числі 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у періодичному науковому виданні держави-члена Європейського Союзу та 3 праці, що засвідчують апробацію матеріалів дослідження.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 220 сторінок комп'ютерного набору. Список використаних джерел містить 238 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено стан її наукової розробленості, розкрито зв'язок з науковими програмами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наведено положення наукової новизни, практичне значення одержаних результатів, відомості про їх апробацію та публікації.

У першому розділі – «Теоретичні основи та методичний інструментарій державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері оборонно-промислового комплексу» – обґрунтовано теоретичні підходи державного регулювання міжнародних передач, досліджено еволюцію нормативно-правового забезпечення контролю за ЗЕД та систематизовано світовий досвід і міжнародні режими експортного контролю.

Встановлено, що світовий ринок озброєння та військової техніки має ознаки недосконалої конкуренції, високої концентрації та політичної детермінованості. До міжнародних передач належать не лише готові системи озброєнь, а й компоненти, послуги, навчання, технічна допомога, програмне забезпечення і технології подвійного використання. Тому державне регулювання має охоплювати ідентифікацію товарів, оцінювання ризиків, ліцензування, контроль кінцевого використання та постліцензійний моніторинг.

Специфіка оборонного експорту полягає у довгостроковій стратегічній залежності між постачальником та імпортером через необхідність технічного супроводу, модернізації, постачання комплектувальних виробів та оновлення програмного забезпечення. На основі синтезу положень «воєнного кейнсіанства» і «воєнного мальтузіанства» державне регулювання експорту розглянуто одночасно як інструмент безпеки та як механізм зниження питомої вартості продукції через ефект масштабу. Інформаційна асиметрія на ринку обґрунтовує перехід від формальної перевірки документів до ризик-орієнтованої системи прозорості ланцюгів постачання й верифікації кінцевого споживача.

Для аналітичного супроводження міжнародних передач у роботі зіставлено методики SIPRI, Дослідницької служби Конгресу США та національної звітності. Зроблено висновок про доцільність комбінованого підходу, за якого оцінка воєнного потенціалу переданих систем доповнюється фінансовими показниками, відомостями про ліцензування та даними щодо фактичного кінцевого використання. Порівняльну характеристику узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методів вимірювання міжнародних передач
ОВТ

Методи	Характеристика та інструментарій
SIPRI (Стокгольмський інститут)	Індикатор TIV: оцінка воєнного потенціалу; не фінансова вартість; 5-річне ковзне середнє.
CRS (Дослідницька служба Конгресу США)	Вартісна оцінка контрактів; охоплює компоненти, послуги та навчання; використовує дані FMS і DCS.
Національні методи звітності	Вартість експортних ліцензій або фактичних поставок; обмеження – низька порівнюваність національних методик.

Дослідження еволюції державного регулювання ЗЕД у сфері ОПК дозволило виокремити три етапи. Перший, 1991–2010 рр., характеризувався моделлю «стихійної виживаності та реалізації надлишкового майна», коли зовнішньоекономічна діяльність значною мірою була спрямована на збереження виробничих компетенцій та реалізацію успадкованих запасів. Другий, 2011–2021 рр., визначено як період «централізованої консолідації та імпортозаміщення», для якого характерні посилення ролі державних інтегрованих структур і поступове переорієнтування на заміщення російських компонентів. Третій етап, що розпочався у 2022 р., визначено як «інноваційну інтеграцію у глобальні безпекові ланцюги постачання».

Доведено, що повномасштабна війна змінила саму логіку державного регулювання оборонної промисловості. Критичного значення набули швидкість виробництва, гнучке масштабування, використання цивільних технологій у військових рішеннях, безпілотні та автономні системи, засоби

радіоелектронної боротьби, штучний інтелект і короткі інноваційні цикли. Відповідно роль держави поступово змінюється від моделі «контролер-монополіст» до ролі стратегічного модератора, замовника, координатора та інноваційного партнера приватного сектору.

Уточнено правові основи сучасного регулювання міжнародних передач, які формуються на перетині національного законодавства, стратегічних документів у сфері національної безпеки та оборони, міжнародних режимів нерозповсюдження і правил військово-технічного співробітництва. Підкреслено необхідність чіткої координації між органами, відповідальними за оборонну політику, зовнішню політику, економічну дипломатію, експортний контроль та митне регулювання.

Систематизовано міжнародні інструменти контролю, зокрема Договір про торгівлю зброєю, Вассенаарську домовленість і Спільну позицію Ради ЄС 2008/944/CFSP. Виявлено їх структурні обмеження: неуніверсальність членства, консенсусну інертність, різний рівень національної імплементації, складність контролю нових цифрових об'єктів і нематеріальних передач. Це обґрунтовує необхідність активної участі України у вдосконаленні міжнародних правил та розвитку власної аналітичної спроможності.

Показано також історичну наступність інститутів зовнішньоторговельного представництва та потребу у чіткому розподілі функцій між дипломатичними, економічними й оборонними органами. Для сучасної України така координація є важливою передумовою швидкого опрацювання міжнародних проєктів без дублювання повноважень і втрати контрольованості чутливих передач.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду засвідчив, що розвинені держави поступово переходять від адміністративної моделі підтримки експорту до сервісної та мережевої. Досліджено практики JETRO, KOTRA, Switzerland Global Enterprise, GTAI, Business Sweden, Team Finland та Export Finance Norway. Їх спільними рисами є глибока аналітика ринків, системна організація виставкової діяльності, бізнес-метчинг, допомога у пошуку партнерів, підтримка виходу на нові ринки та страхування ризиків. Для оборонного сектору така сервісна підтримка має поєднуватися з жорстким моніторингом кінцевого використання та перевіркою ланцюгів постачання.

Запропоновано інтегрувати мережеву сервісну модель підтримки експорту з алгоритмами «end-use monitoring», що дає змогу одночасно стимулювати легальний високотехнологічний експорт і мінімізувати ризики несанкціонованого реекспорту або «ефекту бумеранга». Для України важливим є поєднання функцій Офісу з просування експорту, дипломатичних представництв, спеціалізованих експортерів та оборонних інституцій у єдиному інформаційному контурі.

У другому розділі – «Стан механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення в Україні» – досліджено організаційно-інституційний механізм регулювання діяльності суб'єктів ЗЕД у сфері ОПК, інструменти економічної дипломатії та інформаційного супроводу експорту озброєнь, а також

моніторинг і експертизу в системі державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання.

Проведений аналіз показав, що трансформація українського ОПК супроводжується швидким зростанням ролі приватних виробників та спеціалізацією на високотехнологічних асиметричних рішеннях. Це вимагає від держави не лише контролю, а й створення інституційних умов для швидкої кооперації, доступу до випробувань, фінансування інновацій, інтеграції у міжнародні ланцюги створення вартості та захисту критичних технологій.

Узагальнення зарубіжних сервісних моделей засвідчило, що найрезультативніші інституції підтримки експорту не підміняють компанії на ринку, а забезпечують їм аналітику, пошук партнерів, виставкове просування, консультаційний супровід і доступ до страхових інструментів. Для оборонної продукції цей сервіс має бути інтегрований з процедурами перевірки партнерів та кінцевих споживачів.

Удосконалено організаційно-інституційний механізм державного регулювання діяльності суб'єктів ЗЕД у сфері ОПК на основі концепції «відкритої оборонної інноваційної екосистеми». На відміну від жорсткої вертикальної інтеграції державних підприємств, така модель передбачає мережеву взаємодію державних і приватних виробників, наукових установ, інвесторів, випробувальних майданчиків, військових користувачів та міжнародних партнерів. Практичним прикладом кластерної взаємодії визначено Brave1, який забезпечує прискорення комунікації між розробниками, сектором безпеки й оборони та потенційними інвесторами.

Інтеграція приватного Military-Tech сектору в систему державного оборонного замовлення розглядається як необхідна умова технологічної суб'єктності України. Особливого значення набуває створення спільних підприємств із партнерами з країн-членів НАТО та ЄС, що дозволяє поєднувати український досвід бойового застосування технологій із доступом до капіталу, серійного виробництва, стандартів якості та зовнішніх ринків. При цьому державна політика має запобігати втраті критичних прав інтелектуальної власності та неконтрольованій передачі чутливих технологій.

Розроблено структурно-логічну модель участі ОПК у забезпеченні національної безпеки за трьома взаємопов'язаними напрямками. Перший – економічна безпека – охоплює збереження виробничих спроможностей, робочих місць, експортних доходів і стійких ланцюгів постачання. Другий – обороноздатність – передбачає своєчасне забезпечення Сил оборони озброєннями, ремонтними потужностями, боеприпасами та технологічними рішеннями. Третій – науково-технологічна безпека – пов'язаний із захистом критичних компетенцій, розвитком НДДКР, трансфером технологій та мінімізацією залежності від зовнішніх постачальників.

Визначено, що держава має забезпечувати баланс відкритості інноваційної екосистеми та режимних обмежень. Надмірна закритість уповільнює інноваційний цикл і відлякує приватний капітал, тоді як недостатній контроль створює ризики витоку технологій, несанкціонованого реекспорту та потрапляння критичних компонентів до противника. Тому

організаційний механізм повинен бути диференційованим за категоріями ризику, типами технологій та кінцевими споживачами.

Аналіз галузевої структури засвідчив істотне розширення приватного сегмента ОПК і його орієнтацію на безпілотні системи, засоби РЕБ, морські дрони та інші рішення з коротким інноваційним циклом. Це посилює потребу в державних механізмах швидкого випробування, допуску до закупівель, масштабування виробництва та захисту інтелектуальної власності.

У межах дослідження економічної дипломатії встановлено, що традиційна модель розрізнених закордонних представництв не повністю відповідає умовам воєнної економіки та швидких технологічних змін. Функціональна розрізненість торговельно-економічних місій, апаратів військових аташе, дипломатичних установ і представництв спеціалізованих експортерів може спричиняти дублювання інформаційних потоків і втрату часу при опрацюванні можливостей кооперації.

Розвинуто підхід до інвестиційного супроводження економічної дипломатії в умовах «аварійної» трансформації світоустрою. Його першим елементом є інтеграція цифрового та політико-дипломатичного лобіювання. У дисертації показано, що ефективність залучення інвестицій залежить не лише від податкових чи спеціальних режимів, а й від здатності держави забезпечувати прямий, надійний і захищений зв'язок з потенційними інвесторами (рис. 1).

У цьому контексті розглянуто можливості цифрової платформи «Nazovni» як елементу єдиного інформаційного середовища підтримки зовнішньоекономічної діяльності.

Другим елементом є диверсифікація інструментів захисту інвестицій. В умовах санкцій, блокування фінансових транзакцій, воєнних ризиків та підвищеної ймовірності неправомірної експропріації традиційних арбітражних механізмів недостатньо. Необхідні регіональні страхові та інформаційні контури, гарантійні інструменти й координація з експортно-кредитними агентствами партнерів. Третім елементом визначено механізм «технологічного суверенітету», за якого економічна дипломатія спрямовується не стільки на залучення будь-якого капіталу, скільки на формування стійких технологічних альянсів і локалізацію виробництв у критично важливих галузях.

Запропоновано активніше використовувати потенціал ділових рад, торгово-промислових палат, української діаспори та галузевих асоціацій як мережових посередників у пошуку технологічних партнерів. Такий підхід розширює коло каналів комунікації, але має супроводжуватися єдиними правилами перевірки партнерів, захисту інформації та контролю за кінцевим використанням технологій.

Важливою складовою запропонованого підходу є консолідація інформаційних потоків. Цифрові платформи, дипломатичні канали, військові представництва та галузеві асоціації мають працювати з узгодженими профілями партнерів, проєктів і ризиків, що скорочує час ухвалення рішень та підвищує якість міжвідомчої координації.

Рис. 1. Основні напрями трансформації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення.

Моніторинг та експертиза міжнародних передач розглянуто як центральний елемент сучасного державного експортного контролю. Встановлено, що багатосторонні режими контролю стикаються з новими викликами, пов'язаними з цифровою дематеріалізацією об'єктів експорту, поширенням «віддаленого виробництва», використанням 3D-друку, хмарного програмного забезпечення, передачі технічних даних і зростанням ролі посередників. За таких умов фізичний огляд товару не гарантує належного контролю за технологічним циклом.

Обґрунтовано необхідність переходу до диференційованої експертизи технологічних і сервісних потоків.

На етапі ідентифікації має оцінюватися не лише код товару, а й його функціональне призначення, програмне забезпечення, можливість модернізації, інтеграції з іншими системами та потенціал військового застосування. На етапі оцінки ризику важливими є дані про кінцевого споживача, країну призначення, маршрут, посередників, власників компанії, історію виконання зобов'язань та можливість реекспорту.

Розвинуто модель державного експортного контролю на принципах «стратегічної адаптивності». Її зміст полягає у здатності системи швидко змінювати інтенсивність контролю залежно від динаміки ризиків, технологій і ланцюгів створення вартості.

Для низькоризикових та критично необхідних оборонних поставок процедури мають бути максимально цифровізовані й прискорені; для операцій із підвищеним ризиком потрібні поглиблена перевірка, міжвідомчий обмін даними та посилений постліцензійний моніторинг.

Особливе значення має контроль кінцевого використання після видачі дозволу та доставки товару. Запропоновано ширше застосовувати інструменти Post-Shipment Monitoring і динамічної перевірки кінцевого споживача, формувати цифрову доказову базу виконання зобов'язань, використовувати автоматизовані ризик-профілі та захищений міжвідомчий обмін інформацією. Такий підхід має забезпечувати безпекову надійність системи без створення зайвих бар'єрів для легальних суб'єктів міжнародних передач.

У роботі підкреслено, що сучасний контроль повинен охоплювати технічну допомогу, брокерську діяльність, транзит, реекспорт, зміну кінцевого використання та невідчутні передачі технологій. Саме ці операції створюють найбільші прогалини для традиційної моделі, орієнтованої переважно на фізичне переміщення товару через державний кордон.

Узагальнення результатів перших двох розділів дало змогу визначити взаємопов'язану систему напрямів трансформації державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення. Вона охоплює системні, нормативно-правові, організаційно-інституційні, дипломатичні, контрольні, цифрові та технологічні механізми, які мають функціонувати як єдиний ризик-орієнтований контур державного регулювання.

Взаємозв'язок наведених механізмів означає, що цифровізація без

нормативного уточнення або сервісна підтримка експорту без належного end-use monitoring не забезпечують необхідного балансу. Результативність державного регулювання визначається узгодженістю всіх елементів – від формування політики та міжнародної кооперації до контролю конкретної операції і подальшого моніторингу.

У третьому розділі – «Напрями вдосконалення механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах глобальних викликів» – обґрунтовано адаптацію механізмів державного регулювання міжнародних передач до умов воєнного стану та глобальних санкційних режимів, визначено стратегічні напрями цифровізації й модернізації системи державного експортного контролю, а також запропоновано напрями вдосконалення взаємодії держави та бізнесу у сфері трансферу технологій подвійного використання.

Розвинуто наукові підходи щодо адаптивного державного регулювання міжнародних передач. Вихідним принципом є асиметричність регуляторної реакції: процедури ввезення товарів подвійного призначення, критично необхідних для потреб оборони, мають максимально спрощуватися в межах законодавства та міжнародних зобов'язань, тоді як контроль щодо країн, компаній і посередників, пов'язаних із підтримкою агресора, має одночасно посилюватися.

Удосконалено підходи до формування зовнішньоекономічної стратегії ОПК. Для умов тривалої війни та обмежених внутрішніх ресурсів класична модель експорту готової продукції не може бути єдиною. Пріоритет зміщується на міжнародну виробничу кооперацію: спільне виробництво, локалізацію компонентів, спільні підприємства, ліцензійні угоди, трансфер технологій і спільні НДДКР з партнерами з НАТО та ЄС. Така кооперація одночасно розширює виробничі спроможності, підвищує стійкість ланцюгів постачання та пришвидшує інтеграцію українського ОПК у західні стандарти.

Запропоновано модифікувати інструменти фінансової підтримки зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, обґрунтовано доцільність переорієнтації окремих функцій Експортно-кредитного агентства на страхування воєнних ризиків при імпорті критичних компонентів і гарантування угод міжнародної кооперації. Наголошено, що фінансовий механізм має підтримувати не тільки поставку готового товару, а й довгострокові технологічні альянси, спільне виробництво та відновлення виробничих потужностей.

Окремо обґрунтовано роль ділових рад і торгово-промислових палат як інфраструктури технологічної кооперації. Вони можуть забезпечувати первинний пошук партнерів, підтримку локалізаційних проєктів та комунікацію бізнесу з державними органами, однак перевірка чутливих операцій і контроль міжнародних передач мають залишатися в компетенції уповноважених державних органів.

Стратегічні механізми цифровізації системи державного експортного контролю вдосконалено на основі динамічної моделі інтелектуального

моніторингу. Її впровадження передбачає перехід від фіскально-контрольної логіки до ризик-орієнтованого регулювання технологічних потоків. Цифрова система має забезпечувати автоматизоване приймання та перевірку документів, інтеграцію з державними реєстрами, формування ризик-профілів операцій, перевірку пов'язаних осіб і кінцевих споживачів, простежуваність регуляторних рішень та накопичення даних для подальшої аналітики.

Окремим напрямом визначено автоматизацію ідентифікації товарів подвійного використання. Йдеться про використання алгоритмів обробки технічних характеристик, класифікаційних ознак та інформації про функціональне призначення, що може допомагати уповноваженій посадовій особі у попередньому визначенні контрольного статусу товару. У дисертації наголошено, що такі алгоритми мають бути допоміжним інструментом і не повинні підміняти юридично значуще рішення компетентного органу.

Для невідчутних передач технологій запропоновано створення захищеного цифрового контуру, який враховує передачу хмарних алгоритмів, програмного забезпечення для безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби, технічних даних і дистанційної технічної допомоги. Контроль має стосуватися не лише факту передавання файлу, а й прав доступу, журналів операцій, місця розміщення серверів, категорії користувача та можливості копіювання або подальшого поширення даних.

Розроблено рекомендації щодо цифровізації та модернізації ОПК, які охоплюють підвищення ефективності науково-виробничої діяльності на основі штучного інтелекту, державну підтримку інновацій, підвищення технологічної гнучкості виробництва та диверсифікацію зовнішньоекономічної діяльності. Підкреслено, що цифровізація експортного контролю має розглядатися не як ізольований ІТ-проект, а як елемент системи національної безпеки та технологічної політики.

Реалізація моделі потребує визначення правових меж автоматизованої обробки інформації, джерел даних і режимів доступу до відомостей з обмеженим доступом. Остаточне рішення щодо ідентифікації товару або видачі дозвільного документа має залишатися за уповноваженою посадовою особою, що забезпечує персоніфіковану відповідальність і можливість правового оскарження.

Обґрунтовано ключову роль ділових рад і торгово-промислових палат як інституційної основи підтримки трансферу технологій. Для України пріоритетними визначено формати співпраці з державами-технологічними партнерами, зокрема Польщею, Туреччиною та Ізраїлем, а також включення українського Military-Tech сектору до багатосторонніх міжнародних майданчиків. Запропоновано уніфікацію національного регулювання трансферу технологій з міжнародними стандартами, формування гармонізованого глосарію, розвиток гнучких офсетних програм і просування концепції безпечного трансферу. Узагальнення міжнародних підходів наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Основні міжнародні підходи до регулювання трансферу технологій

Режим / угода	Підхід до трактування трансферу
Вассенаарські домовленості	Всеохоплюючий контроль етапів створення системи – від фундаментальних досліджень до промислового серійного виробництва.
Підходи Європейського Союзу	Запобігання несанкціонованому реекспорту та зміні цільового призначення технологій із застосуванням end-use monitoring.
Стандарти НАТО та режими ITAR/EAR	Жорсткий контроль компонентів і доступу до технологій; концепція deemed export поширює ліцензування на доступ іноземців до чутливих технологій.

Удосконалено теоретико-прикладні підходи щодо взаємодії держави та бізнесу у сфері трансферу технологій подвійного використання. Запропоновано перехід від пасивної закупівлі озброєнь до моделі «керованої технологічної абсорбції», за якої держава не лише набуває готову продукцію, а й створює умови для локалізації виробництва, освоєння критичних компетенцій, спільних НДДКР і включення українських підприємств до довгострокових ланцюгів створення вартості.

Ключовим інструментом визначено прямі офсетні механізми: локалізацію виробництва, передачу технологічної документації в допустимих межах, навчання персоналу, створення сервісних потужностей та спільні дослідно-конструкторські роботи. Їх поєднано з інструментами регулювання нематеріальних передач, включаючи аудит цифрових каналів передачі даних та контроль доступу до технологічної інформації. Такий підхід має забезпечувати баланс між залученням приватного mil-tech сектору й міжнародних партнерів та дотриманням вимог державного експортного контролю.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено вирішення важливого наукового завдання, що полягає в розвитку теоретичних підходів і методичного інструментарію та розробленні науково-практичних рекомендацій щодо трансформації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення в умовах глобальних викликів.

Уніфікація процедур трансферу технологій має спиратися на законодавчо усталену термінологію, міжнародні стандарти та внутрішні програми відповідності підприємств. Це особливо важливо для операцій, у яких одночасно поєднуються матеріальні компоненти, програмне забезпечення, технічна допомога та доступ іноземних фахівців до чутливої інформації.

1. Вперше запропоновано науковий підхід до державного регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення на основі синтезу концепцій «воєнного кейнсіанства» та «воєнного мальтузіанства».

Обґрунтовано двосторонній характер державного регулювання як інструменту забезпечення національної безпеки та одночасно механізму економічної оптимізації оборонного бюджету через ефект масштабу. Доведено необхідність трансформації державного контролю з бюрократичного нагляду у ризик-орієнтовану систему регулювання з прозорістю ланцюгів постачання.

2. Удосконалено методичне обґрунтування еволюції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу. Авторська періодизація охоплює етапи «стихійної виживаності та реалізації надлишкового майна» (1991–2010 рр.), «централізованої консолідації та імпортозаміщення» (2011–2021 рр.) та «інноваційної інтеграції у глобальні безпекові ланцюги постачання» (з 2022 р.). Визначено трансформацію ролі держави від контролера-монополіста до стратегічного модератора та інноваційного партнера.

3. Удосконалено організаційно-інституційний механізм регулювання діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у сфері оборонно-промислового комплексу на основі концепції «відкритої оборонної інноваційної екосистеми». Обґрунтовано доцільність кластерної моделі, інтеграції приватного Military-Tech сектору, створення спільних підприємств із партнерами держав - членів Організації Північноатлантичного договору та розвитку структурно-логічної моделі участі оборонно-промислового комплексу у забезпеченні економічної, оборонної та науково-технологічної безпеки.

4. Удосконалено стратегічні механізми цифровізації та модернізації державного експортного контролю шляхом упровадження динамічної моделі інтелектуального моніторингу, автоматизації ідентифікації товарів, ризик-орієнтованої перевірки кінцевих споживачів і створення захищеного цифрового контуру контролю невідчутних передач технологій.

Отримані результати підтверджують, що ефективність державного регулювання визначається не кількістю дозвільних процедур, а здатністю системи своєчасно відрізняти прийнятні операції від ризикових. Саме тому поєднання аналітичної спроможності, цифрових інструментів, міжнародної кооперації та контролю кінцевого використання є наскрізною логікою запропонованої трансформації.

5. Дістали подальшого розвитку наукові підходи щодо державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності у сфері обігу товарів військового та подвійного призначення через адаптацію інструментарію Договору про торгівлю зброєю, Вассенаарської домовленості та інших міжнародних режимів до національних безпекових пріоритетів. Запропоновано інтеграцію сервісної моделі підтримки експорту з алгоритмами моніторингу кінцевого використання технологій.

6. Розвинуто підхід до інвестиційного супроводження економічної дипломатії. Його складовими визначено інтеграцію цифрового й політико-дипломатичного лобіювання, диверсифікацію інструментів страхового та інформаційного захисту і формування технологічних альянсів, орієнтованих на локалізацію виробництва критично важливої продукції.

7. Розвинуто механізми адаптації державного регулювання міжнародних

передач до умов воєнного стану і глобальних санкційних режимів. Розроблено модель адаптивного державного регулювання, яка поєднує максимальне спрощення процедур для критично необхідних оборонних поставок із посиленням контролю щодо країн і суб'єктів, пов'язаних із підтримкою агресора. Обґрунтовано перехід від класичного експорту до міжнародної виробничої кооперації, трансферу технологій та спільного виробництва.

Практична спрямованість сформульованих висновків полягає у можливості їх використання під час подальшого вдосконалення нормативних, організаційних, цифрових та аналітичних процедур у сфері міжнародних передач, а також під час формування інструментів підтримки міжнародної виробничої кооперації з одночасним захистом критичних технологій.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у фахових виданнях:

1. Баландін Д.П. Еволюція та сучасний стан нормативно-правового забезпечення контролю за ЗЕД у оборонній сфері. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2026. № 1. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/8726/8865>

2. Баландін Д.П. Моніторинг та експертиза в системі державного контролю за міжнародними передачами товарів подвійного використання. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2026. № 2. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/9053/9203>

3. Баландін Д.П. Організаційно-інституційний механізм управління суб'єктами ЗЕД у сфері ОПК. Інвестиції: практика та досвід. 2026. № 3. С. 389–394.

4. Баландін Д.П. Інструменти економічної дипломатії та інформаційного супроводу в системі регулювання експорту озброєнь. Інвестиції: практика та досвід. 2026. № 4. С. 345–351.

Стаття у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Європейського Союзу:

5. Баландін Д.П. Світовий досвід та міжнародні режими експортного контролю як об'єкт державного управління. Stredoevropsky vestnik pro vedu vyzkum. 2026. Vol. 2. № 1. С. 146–176. URL: <https://phes.com.ua/ojs/index.php/www/uk/article/view/67>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Баландін Д.П. Концептуальні засади державного управління у сфері міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення. Міждисциплінарні дослідження в галузі науки, інновацій та суспільного розвитку. Вип. 3. Монографія. Прага: Publishing house Education and Science s.r.o., 2026. С. 61–81.

7. Баландін Д.П. Трансформація організаційно-інституційного механізму управління ЗЕД в оборонно-промисловому комплексі України. Global Scientific Horizons 2026: International Conference on Research, Innovation and

Interdisciplinary Development. Prague: Publishing house Education and Science s.r.o., 2026. С. 18–21.

8. Баландін Д.П. Адаптація механізмів державного управління міжнародними передачами товарів оборонного призначення до умов воєнного стану та глобальних санкційних режимів. Global Educational Trends: Integration of Science and Practice. New York, USA, 2026. Prague: Publishing house Education and Science s.r.o., 2026. С. 25–32.

АНОТАЦІЯ

Баландін Д.П. Механізми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління – Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут» – Харків, 2026.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретичних підходів, удосконаленню методичного інструментарію та розробці науково-практичних рекомендацій щодо трансформації механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення в умовах глобальних викликів. Актуальність визначається необхідністю забезпечити баланс між оперативним задоволенням потреб Сил оборони, інноваційним розвитком вітчизняного ОПК та дотриманням міжнародних режимів експортного контролю, нерозповсюдження і санкційної політики.

У роботі проаналізовано специфіку світового ринку озброєнь як ринку недосконалої конкуренції з високим рівнем монополізації та політичної детермінованості. Обґрунтовано, що в умовах цифровізації державний контроль має трансформуватися з бюрократичного нагляду у ризик-орієнтовану систему регулювання з прозорістю ланцюгів постачання. Запропоновано авторську періодизацію розвитку державного регулювання ЗЕД підприємств ОПК та визначено трансформацію ролі держави від контролера-монополіста до стратегічного модератора й інноваційного партнера.

Вперше запропоновано науковий підхід до державного регулювання міжнародних передач товарів військового та подвійного призначення на основі синтезу концепцій «воєнного кейнсіанства» та «воєнного мальтузіанства». Удосконалено організаційно-інституційний механізм на основі концепції «відкритої оборонної інноваційної екосистеми», стратегічні механізми цифровізації державного експортного контролю та підходи до взаємодії держави і бізнесу у сфері трансферу технологій. Дістали подальшого розвитку інструменти міжнародної виробничої кооперації, економічної дипломатії, адаптивного державного регулювання та моніторингу кінцевого використання.

Об'єктом дослідження є державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності з товарами військового та подвійного призначення, а предметом – механізми державного регулювання міжнародних передач таких товарів. Методичний інструментарій поєднує системний, порівняльний, структурний,

статистичний та аналітичний підходи, орієнтовані на дослідження ризиків і трансформації регуляторних механізмів.

У дослідженні систематизовано міжнародні режими та інструменти регулювання міжнародних передач, зокрема Договір про торгівлю зброєю, Вассенаарську домовленість і практики контролю кінцевого використання. Визначено обмеження багатосторонніх режимів, пов'язані з неуніверсальністю членства, консенсусною інертністю, неоднаковим рівнем національної імплементації та цифровою дематеріалізацією об'єктів експорту. Обґрунтовано інтеграцію мережевої сервісної моделі підтримки експорту з алгоритмами end-use monitoring, що дає змогу поєднати сприяння легальному високотехнологічному експорту з мінімізацією ризиків несанкціонованого реекспорту та витоку критичних технологій.

Окрему увагу приділено адаптації державного регулювання до умов воєнного стану та глобальних санкційних режимів. Запропоновано модель адаптивного регулювання, яка поєднує спрощення процедур для критично необхідних оборонних поставок із посиленням контролю щодо ризикових суб'єктів. Обґрунтовано переорієнтацію зовнішньоекономічної стратегії ОПК на міжнародну виробничу кооперацію, спільне виробництво, локалізацію, трансфер технологій і спільні НДДКР з партнерами з НАТО та ЄС. Практична спрямованість результатів полягає у можливості їх використання для вдосконалення державного експортного контролю та безпечної технологічної кооперації держави й бізнесу.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, товари військового та подвійного призначення, оборонно-промисловий комплекс, експортний контроль, міжнародні передачі, економічна дипломатія, трансфер технологій, воєнний стан, санкційні режими, цифровізація, національна безпека, офсетні угоди, штучний інтелект, міжнародна виробнича кооперація.

ABSTRACT

Balandin D.P. Mechanisms of State Regulation of Foreign Economic Activity with Military and Dual-Use Goods.

Dissertation for the degree of Candidate of Sciences in Public Administration, specialty 25.00.02 – Mechanisms of Public Administration. – National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Kharkiv, 2026.

The dissertation substantiates theoretical approaches, improves methodical tools, and develops scientific and practical recommendations for transforming state regulation of foreign economic activity involving military and dual-use goods under global security challenges. The research focuses on balancing the urgent needs of the Defence Forces, innovative development of the national defence-industrial complex, and compliance with international export-control, non-proliferation and sanctions regimes.

The global arms market is interpreted as a highly concentrated and politically determined market in which software, cloud services, technical data and other intangible transfers increasingly complicate traditional control procedures. It is therefore proposed to transform bureaucratic supervision into risk-oriented

regulation, supply-chain transparency and end-use monitoring. An author's periodisation of state regulation of foreign economic activity in the defence-industrial complex distinguishes the stages of spontaneous survival (1991–2010), centralised consolidation and import substitution (2011–2021), and innovative integration into global security supply chains (since 2022).

For the first time, a scientific approach to state regulation of international transfers of military and dual-use goods has been developed by combining military Keynesianism and military Malthusianism. The organisational and institutional mechanism has been improved through an “open defence innovation ecosystem” combining the Brave1 cluster approach, private Military-Tech companies and joint ventures with NATO and EU partners. Strategic mechanisms of export-control digitalisation have been improved through intelligent monitoring, automated risk profiling, support for end-user verification and a protected digital environment for intangible technology transfers.

The study further develops adaptive state regulation under martial law: procedures for critical defence supplies should be simplified, while controls over high-risk destinations and actors supporting the aggressor should be strengthened. The defence-industrial foreign economic strategy is reoriented from classical exports towards joint production, localisation, technology transfer and joint R&D. The interaction between the state and business is developed through the model of managed technological absorption, combining localisation and direct offset mechanisms with secure regulation of intangible transfers.

The study systematises international regimes and instruments governing international transfers, including the Arms Trade Treaty, the Wassenaar Arrangement and end-use control practices. It identifies limitations of multilateral regimes associated with non-universal participation, consensus-based inertia, uneven national implementation and the digital dematerialisation of export objects. The dissertation substantiates the integration of a network-based export support model with end-use monitoring algorithms, enabling legal high-technology exports to be promoted while reducing the risks of unauthorised re-export and leakage of critical technologies.

Particular attention is paid to adapting state regulation to martial law and global sanctions regimes. An adaptive regulatory model is proposed that combines simplified procedures for critically needed defence supplies with strengthened controls over high-risk actors. The foreign economic strategy of the defence-industrial complex is reoriented towards international industrial cooperation, joint production, localisation, technology transfer and joint R&D with NATO and EU partners. The practical relevance of the results lies in their applicability to improving state export-control procedures and developing secure technological cooperation between the state and business.

Keywords: state regulation, foreign economic activity, military and dual-use goods, defence-industrial complex, export control, international transfers, economic diplomacy, technology transfer, martial law, sanctions regimes, digitalisation, national security, artificial intelligence, international industrial cooperation.

Відповідальна за друк Дацій Надія Василівна.

Підписано до друку 03.04.2026 р.
Формат 60х84 1/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80